

ПОСТАВ

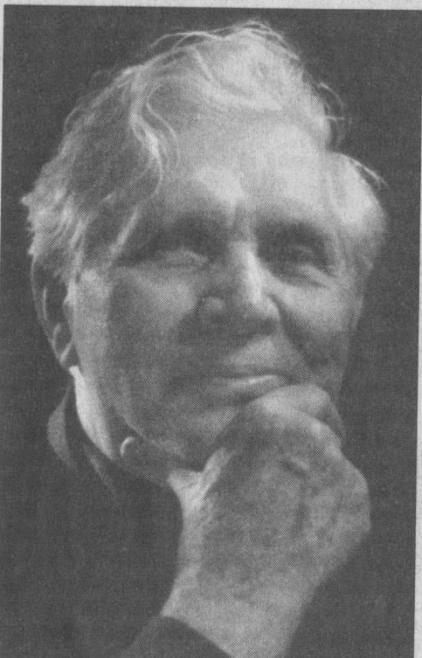
Тернистий шлях великого митця

14 КВІТНЯ 2012 РОКУ – 125 РОКІВ ВІД ДНЯ НАРОДЖЕННЯ ІВАНА ПЕТРОВИЧА КАВАЛЕРІДЗЕ

Петро НЕСТЕРЕНКО,
член Національної спілки
письменників України.

Іван Кавалерідзе – один із тих, хто стояв біля джерел українського національного відродження. Він є засновником історичного фільму і скульптурного авангарду в Україні. Немало фактів його біографії замовчувалися або свідомо перекручувалися. Митець переживав, але терпів і вірив, що настане колись пора правди. Я щасливий тим, що свого часу мені довелося спілкуватися з цією унікальною людиною, слухати цікаві розповіді і роздуми про мистецтво в його затишній квартирі по вулиці Червоноармійській, 12 у Києві, – було це в 1971–1973 роках під час моєго навчання у столиці.

...Його предки були грузинами. У середині XIX століття генерал Ладанський, який воював на Кавказі, привіз на свій хутір у Полтавській губернії декілька грузинських родин, яких підозрювали у співчутті Шамілю. Серед них була і сім'я прадіда І.П. Кавалерідзе. Отож його дід по батькові був грузином, а дід по матері – українець Лука Кухаренко. У сина Васо Кавалерідзе – Петра і вродливої українки Килини Кухарен-

Повернувшись до Києва, молодий скульптор бере участь у конкурсі на кращий проект пам'ятника княгині Ользі і перемагає в ньому. З притаманною йому енергією Кавалерідзе приступає до спогруженні

ка. Вона мала явні ознаки кубізму, але була прекрасною. Недарма ж один із шахтарів сказав: «Зроблено не за фотографією, а за біографією».

...Якось Микита Сергійович Хрущов, відомий знавець всього і всь

Іван Петрович Кавалерідзе лишив нащадкам скульптури, кінофільми, п'єси, які стали відомими в усьому світі. Вони викликали то захоплення, то суперечливі, а подеколи й негативні оцінки. Та час усе розставив на своїй місці. І сьогодні ми говоримо про І. Кавалерідзе як про людину виняткового, надзвичайного таланту, оригінального митця, яскраву індивідуальність, як про видатного скульптора, кінорежисера та драматурга. Він заслужив цього, хоча до визнання йому довелося йти досить-таки тернистими шляхами.

помічники з'явилися, чай принесли. Дуже приемна зав'язалася розмова, шаноблива, товариська. Вони мені відразу сказали: мовляв, не турбуйтесь. Ми уже подзвонили на Україну, що помилочка трапилася, не дай Боже, аби не перестаралися там. Так що усе буде добре!..

Під цю розмову тут же затвердили сценарій, розпитували протворчі плани. Прийшла пора прощатися. Проводжаючи до дверей, чиновник ще раз вибачився:

– Ви не гнівайтеся, Іване Петровичу, що так вийшло.

Ітихенько додав:

– Накладка вийшла. Думали, що ви уже померли...

Можна лише уявити моральний стан Івана Петровича в ті хвиlinи. На великий жаль, таких моментів у його житті було чималенько. Та він, як людина мудра і вольова, умів переносити всі оці непрості життєві негарадзи, а після них ще з більшою віддачею поринав у вир творчого життя.

А становлення І. Кавалерідзе як режисера відбулося в Одесі. Він написав сценарій з історії гайдамаччини і відніс його на Одеську кіностудію. Її директор, кремезний мотряк Нетеса, запропонував йому са-

му: стрічки поклали на поліцію. А Кавалерідзе так і не встиг закінчити трилогію, потрапивши в опалу. Саме за фільм «Прометей» за вказівкою Сталіна він піддається різкій критиці на сторінках газети «Правда». Йому забороняють створювати стрічки на історичні теми. На «Укрфільмі» організували гнівне засудження «неправильної ідейної позиції» Кавалерідзе...

Іван Петрович важко переживав те, що сталося, та водночас він настійливо і послідовно продовжував працювати в кіно. Але тепер – у жанрі екранізації спектаклів. З'являються його фільми-опери «Запорожець за Дунаєм», «Наташка Полтавка», добре відомі не лише в Україні, а й за рубежом.

І от врешті-решт біди нібито залишилися позаду. Кавалерідзе почав знімати в Карпатах фільм про Олексу Довбуша. Творча група жила високо в горах, відрізана від великих населених пунктів. І коли в черговий раз спустилася за продуктами, виявилось, що в місті вже хазяйнують німці. Фронт пішов далеко на Схід. Так Кавалерідзе опинився в окупації. Певний час режисер перевівав у Рівному. Щоб не померти з голоду, пішов працювати в міську

працював з відомими акторами, писце сценарії «Марія Іванівна», «Вотанів меч», «Варнак», «Ложка дъогто», біографічного фільму про Гулака-Артемовського... Його доробок поповнюється також соціально-психологічними драмами та сатиричними комедіями.

Іван Кавалерідзе був високооцівдованою людиною. Приваблювали його життерадісність, гостинність, особливий дар вселяти в кожного віру у свої сили. Він стежив за собою, був вимогливим до одягу, завжди виглядав елегантно. Ніколи не сидів у трамваях і тролейбусах.

Відомий кінорежисер Ростислав Синіко згадував: «Іван Петрович був неординарною особистістю, людиною щедрої душі, невичерпної енергії, життєлюбом. Аще напрочуд толерантним у стосунках з іншими. Нікого не приижував, вселяв у людей душі віру в себе й надію на майбутнє. Великі біди сприймав за малі, а надрібні не звертав уваги, знав ціну вічному й не витрачав себе на мізерність, усе робив фундаментально. Він завжди був новатором у скульптурі й кіно і разом з тим вправно володів словом...».

Народ визнавав Кавалерідзе, а от влада... 1977 року відзначалося 90-

ко 14 квітня 1887 року на хуторі Ладанський (нині село Новопетрівка Анастасівської сільської ради Роменського району Сумської області) і народився видатний у майбутньому скульптор, режисер, драматург.

Пізніше родина перебралася в Талалайку (нині Чернігівська область). У селі Сильченкове, як і всі підлітки, Іван випасав череду, водив коней у нічне, навчався у початковій земській школі. У великий сім'ї мало хто звертав увагу на хлопчика, якомудо вподоби були якісь дивні розваги: він постійно ліпив різні фігури з глини...

1899 року, коли закінчив три класи земської школи, його забрав до Києва дядько – Сергій Аркадійович Мазаракі, вихованець Петербурзької Академії художеств, відомий археолог і митець. Працював він у Кийському археологічному музеї.

Далі – навчання в приватній гімназії Г. Валькера, в Кийському художньому училищі. Після двох років заняття малюванням хлопець переходить до класу скульптури, який вів відомий український скульптор Ф. Балавенський. У Кавалерідзе починається справжнє творче життя. Він створює кілька майстерно виконаних портретів і скульптур. Хлопця особливо полонив образ Тараса Григоровича Шевченка, захоплення яким він пронесе через усе життя.

Восени 1909-го Кавалерідзе їде до Петербурга аби продовжити навчання в Академії художеств. Тут Кавалерідзе бере участь у багатьох виставках. Анаступного року відомий скульптор А. Аронсон запросяв його до своєї майстерні в Париж. І. Мечников, який на той час працював у Пастерівському інституті, знайомить молодого митця із знаменитим скульптором Огюстом Роденом.

пам'ятника, який було відкрито на Михайлівській площа Києва 4 вересня 1911 року.

...Незабаром Іван Кавалерідзе від'їздить до Москви, де йому запропонували співробітництво на кінофабриці імені Тімана. А 1914 р. його запрошують на Київську кіностудію для роботи над стрічками «Анна Кареніна», «Крейцерова соната», «Гнів Діоніса». Він співпрацює з кращими режисерами і операторами німого кіно.

Невдовзі Кавалерідзе їде до Ромен, де працює при відділі Наркомосвіти і водночас викладає малюнок у кількох школах, веде міський драматургік, керує театральною студією запізничників. При наших зустрічах на початку сімдесятих у столиці Іван Петрович частенько згадував той період свого життя, з особливим задоволенням оповідаючи про те, як створював пам'ятник Кобзареві в Ромнах, який був відкритий 27 жовтня 1918-го. Ця подія набула всеукраїнського масштабу.

Саме в ті роки Іван Петрович став одним з організаторів першого українського радянського драматичного театру в Ромнах. Працював тут актором і режисером. Тоді ж таки він написав п'ять одноактівок.

Івана Петровича завжди захоплював образ українського просвітителя-гуманіста, філософа Григорія Сковороди, якому він створив кілька пам'ятників. А потім були пам'ятники Артему в Артемівську та Слав'яно-городську. Той, що в Артемівську, фашисти під час тимчасової окупації намагалися зірвати. Не вийшло. Тоді вони почали різати його автогеном і частинами вивозити за місто. Це була могутня, вражуюча скульптура: міцна постать з високо піднесеною рукою, в іншій – шахтарська лампочка

інтелігенцію: «Ось ці всі... формалісти... сьогодні вас так розмалюють, а завтра батьківщину продауть. Ось був такий... Кавалерідзе! Пам'ятники ставив різні такі – штучки-дрючки. І що ж? А те, що з радістю побіг до фашистів прислужувати...»

Згодіться, в ті часи така атестація була рівнозначна смертельному вироку. І все ж Кавалерідзе знайшов в собі сили і мужність прийняти виклик. І вирушив до Москви захищати своє чесне ім'я.

– До Хрущова я, звичайно, не потрапив. Та в ЦК мене прийняли, до того ж, на досить високому рівні: хоча я йшов туди, мов на страту. Я здивувався – так привітно зустріли! Високочив чиновникіз за столу, руки тисне, присісти запрошує. Тут же

– Я біс із нею, – сказав Нетеса: – Не буде картини, зате буде режисер!

Буває ж так: як у воду глянув! Помилився лише стосовно того, що фільму не буде. Картина з'явилася. Та ще й яка! Називалася вона «Еліва» і охоплювала двохсотлітній період історії України. Івана Петровича взагалі захоплювали яскраві героїчні сторінки літопису українського народу, про що свідчать навіть назви його фільмів – «Перекоп», «Штурмові ночі», «Коліївщина»... Усе в тому фільмі претендувало на новаторство: у мову кіно сміливо входили нові метафори і методи монтажу.

Другою частиною задуманої трилогії про боротьбу українського народу за свободу став «Прометея» (за мотивами поеми Шевченка «Кавказ»). Та ба! То був частоталітариз-

Пам'ятник Т.Г. Шевченку в Ромнах (втор проекту І. П. Кавалерідзе)